

BIRODALMAK ÉS SASOK: NAPÓLEON ÉS AUSZTRIA

Beszámoló az International Napoleonic Society kongresszusáról

Az International Napoleonic Society idén Bécsben tartotta éves konferenciáját, amely 1997 óta 16. alkalommal került megrendezésre. A szervezetet Ben Weider, a lengyel származású kanadai üzletember, gyűjtő, a francia Becsületrend lovagja, a napóleoni idők kutatásának lelkes támogatója és tudományszervezője alapította. Jelenlegi elnöke J. David Markham történész. A rendezvénynek 2018. július 9. és 12. között az Eschenbach Palota adott helyet.

43 előadás hangzott el a világ minden tájáról érkezett résztvevőktől, s hazánkat négy kutató képviselte. A konferenciát François Saint-Paul, Franciaország ausztriai nagykövete nyitotta meg, aki a demokratikus vita fontosságát hangsúlyozta, és azt ajánlotta a konferencia résztvevőinek, hogy ezt soha ne adják fel.

Az első szekció Tóth Ferenc (MTA Történettudományi Intézet) elnöklete alatt zajlott. Susan Conner (USA) Napóleon fiának születési körülményeit mutatta be. Kiemelte, hogy a Sasfiók születését követően hét percig nem sírt fel és fején deformálódás látszott, bizonytalan volt, hogy életben marad-e.

Agnieszka Fulińska (Lengyelország) a schönbrunni fogolyról, a Sasfiókról szóló pletykákat mutatta be. A többnyire angol sajtóból összegyűjtött hírek széles spektrumban, néha egészen regénybe illő – főként kitalált – történetekről szóltak. Magyar vonatkozás, hogy egy magyar grófnővel is hírbe hozták a császár fiát.

Glenda Pérez López (Kuba) a Sasfiók bécsi neveltetéséről szólt, aki katonai oktatásban részesült. Nevelője, Moritz von Dietrichstein német herceget akart belőle faragni. Apjáról nem titkolóztak előtte, de rossz példaként állították elé. Ennek ellenére az egykori római király nagyon szerette őt: „apám képe a szívemben van, ha onnan el akarják távolítani, a szívemet is el kell”.

A szekció utolsó előadását Romain Buclon (Franciaország) tartotta Napóleon hatalmának átalakulásáról. A forradalom császárából valódi egyeduralkodó lett. Az előadó példaként a pénzverést említette: 1808-ban még köztársaság, 1809-ben már császárság szerepelt a 20 frankos érmén. A forradalmi legitimitációját lassanként elvesztette, hatalmát monarchikus alapokra helyezte, aminek fontos állomása volt a Mária Lujzával kötött házassága és saját dinasztiajának megalapítása.

A második szekciót Klaralinda Ma-Kircher (Ausztria) nyitotta, aki a franciák 1809-es bécsi megszállásának fontos mozzanatait mutatta be. Kevésbé ismert Jakob Eschenbacher története, aki egy ágyút ástott el az udvarán, de elárulták és a franciák kivégezték. Róla kapta nevét 1863-ban az Eschenbach Gasse és a konferenciának helyet adó palota. Az előadó kiemelte, hogy Bécs nem ellenségként, hanem

érdeklődéssel várta a franciákat, akik megszüntették az addigi cenzúrát, így lehetővé vált több, addig tiltott darab, többek között Schiller drámáinak bemutatása.

Ferdi Wöber (Ausztria) az 1809-es év titkos hírszerzéséről és a cenzúrájáról tartott előadást. Ferenc császár országát az egyik legjobban szervezett titkosrendőri szervezettel rendelkezőnek nevezte. Kiemelte a bécsi francia szimpatizánsok megfigyelését, illetve a katonai és politikai hírszerzés fontosságát és eseményeit, illetve bemutatta a Metternich által kiépített és mozgatott titkos hírszerző szervezetet.

Andrzej Kosim (Lengyelország) az 1808–1809-es orosz–svéd háborút lezáró béketárgyalásokról szolt. Az orosz sikert hozó háború következtében IV. Gusztávot elmozdították helyéről, s egy ideiglenes kormányzat vette át a hatalmat, amely Björnsterna ezredest küldte Napóleonhoz, hogy közvetítsen az oroszok felé. Napóleon azonban, mivel orosz szövetségére szüksége volt a Habsburg Monarchia elleni háborúban, nem lépett fel a svédek oldalán, így végül az oroszok annektálhatták Finnországot a svédektől.

A szekció végén Slawomir Konik (Ausztria) a wagrami, Jaromír Kovárník (Csehország) a znaimi (znojmoi) csatáéren végzett feltárásokról és a tömegsírok leleteinek elemzéséről tartottak előadást. Az antropológiai vizsgálat mellett a mellékletek (például gombok) alapos és szerteágazó elemzése segítségével pontosan meg lehetett határozni az eltemetett katonák egységét, csatában betöltött szerepét, még egy tiszt pontos azonosítása is lehetővé vált. Konik rámutatott, hogy az általa feltárt tömegsírok esetén az osztrák hadsereg táborának árkait használták az elesett katonák eltemetésére.

A konferencia második napját Bill Chew (Belgium) nyitotta a rabszolga-kereskedelem eltörlése körüli tárgyalásokról szóló előadásával. Anglia 1807-ben hozta meg erről szóló döntését, és ezt követően erős abolitionista nyomást helyezett szövetségeseire, elsősorban Spanyolországra és Portugáliára, majd a bécsi kongresszuson Franciaországra is. A rabszolgaságban anyagilag érdekelt országok esetében ehhez azonban nehéz és rögös út vezetett, de végül a humanitárius szempontok a gazdaságiak elé kerültek.

Betje Klier (USA) a lengyel bonapartisták egyik legismertebb családjáról, a Maczewski testvérekről tartott előadást. A katonákat, diplomatákat és művészeket magában foglaló családtagok közül a hangsúlyt a kalandos életű Constantinra helyezte, aki tagja volt annak a maroknyi csoportnak, aki 1817–1818-ban Texasban megalapította a rövid életűnek bizonyult bonapartista kolóniát, Champ d'Asile-t.

A következő előadó, Paul van Lunteren (Hollandia) 1813 nyarának diplomáciai csatáiról, Metternich „kényes táncáról” beszélt. Az oroszországi hadjárat és az 1813-as tavaszi harcok után a kimerült harcoló felek közötti közvetítés céljával fellépve – Napóleon szerint azonban csak színjátékot játszva – manőverezte Metternich az Osztrák Császárságot a franciaellenes táborba.

A szekció második felében John Clubbe (USA) Beethoven, Napóleon és a bécsi politika háromszögének összefüggéseit tárta fel, Alasdair White (Belgium) a belga állam létrehozásával kapcsolatos politikai zavarokat mutatta be, végül

Peter Hicks (Franciaország) a Stürmer báróról és a Szent Ilona szigetén osztrák küldötteként végzett tevékenységéről számolt be.

A délutáni szekció katonai kérdésekkel foglalkozott. Michael Wenzel (Ausztria) a wagrami csata eddig ismeretlen arcáról számolt be. Előadása középpontjában a tüzérség kérdése állt, mivel az asperni csatában a francia vereséget főként a jelentős osztrák tüzérségi fölény okozta, de Napóleon – ezt felismerve – komoly erőforrásokat mozgósítva Wagram idejére olyan mértékben erősítette meg saját tüzérségét, hogy ő került fölénybe, és a döntő pillanatokban egy óriási üteggel tűzcsapást tudott mérni az ellenségére.

John H. Gill (USA) a znaimi ütközetet és az 1809-es háború végét elemezte. Az 1809-es háború utolsó, egyben harmadik legnagyobb összecsapása idején Ferenc császár is a morva kisvárosban tartózkodott. Károly főherceg, a császári-királyi sereg főparancsnoka jelentős létszámfölénye ellenére enerváltan vezette csapatait, így a franciák ki tudták csikarni a győzelmet. Az ütközet révén kibontakozó vezetési válság fontos körülményként esett latba Ferenc császár döntésében, melynek értelmében elfogadta a schönbrunni béke kemény feltételeit.

Klasszikus, levéltári forrásbázisú előadásban mutatta be Matej Čapo (Szlovákia) Pozsony 1809-es francia megszállását és ennek következményeit. Megjegyzendő, hogy egyébiránt kiváló előadásában Pozsonyt anakronisztikus módon Bratislavának nevezte, holott az elnevezés csak 1837-ben látott napvilágot Šafárik félreértelmezése révén.

Őt követte Wayne Hanley (USA), aki Ney és Murat marsall rivalizálását és ennek hadműveletekre gyakorolt hatását elemezte. Ney bizonyítani akart, mivel korábban nem harcolt Napóleon oldalán, legnagyobb sikereit az akkorra már száműzött, Napóleon riválisának számító Moreau alatt érte el. A két marsall ellentéte lehetőséget adott Mack számára, hogy kitörjön a záruló francia gyűrűből Ulm alatt. Az előadó szerint Ney minden tekintetben jobb parancsnoknak bizonyult Murat-nál.

A következő előadásban Joan Blythe (USA) Milton *Elveszett paradicsom*ának (1667, 1674) csatajeleneteit és Napóleon austerlitz győzelmét (1805) hasonlította össze, meglehetősen képzelőerőről téve tanúbizonyságot.

A szekció végén Thomas Hemman (Németország) az 1813–1814-es háború fontos, de kevésbé ismert oldalát, a várharcokat mutatta be. Napóleon az oroszországi hadjáratából visszavonulva az egykori porosz erődökben jelentős helyőrséget hagyott hátra, hogy lassítsa az ellenség előrenyomulását és lehetőleg komoly erőket kössön le. Az összesen 25 erődöt érintő harcokban a szövetséges seregek 25%-a vett részt, igaz nem a legjobb csapatok. Napóleon az erődök őrségeiben kevés franciát, inkább szövetségeseinek egységeit helyezte el. Példaként Küstrint említette, ahol egy francia száz ellenséget kötött le. Kiemelte az erődök stratégiai szerepét, a hadszínteret átszelő folyókon lévő hidak és a hadműveleti vonalak biztosításában, valamint az Oroszországból visszavonulóknak megmenekülésében. Az előadó szerint Napóleon jól döntött az erődök védelme kapcsán.

A konferencia harmadik napját Lázár Balázs nyitotta meg a Magyar Királyság hadkiegészítési rendszerének bemutatásával. Előadásában kitért a császári-királyi hadsereg egészének hadkiegészítésére, kiemelve a magyar és a lajtántúli birodalomrészek különbségeit. A magyar rendek ellenállása miatt Mária Terézia és II. József több – katonai vonatkozással bíró – reformintézkedést már meg sem próbált bevezetni Magyarországon. Legfontosabb az összeírásos hadkiegészítő rendszer (konskripció) bevezetésének elmaradása 1771/1781-ben. A magyar rendek a hadiadó és az újoncmegajánlás jogát szilárdan kezükben tudták tartani. Károly főherceg 1802-ben elindított egy hadseregreformot, amelynek részeként a magyar országgyűlés 1802-ben elfogadta az állandó hadkiegészítést, de csak három évre, majd minden visszaállt a régi kerékvágásba, a Magyar Királyság területén a hadsereget toborzással és az országgyűléseken megajánlott, a rendek által kiállított újoncok segítségével egészítették ki. A magyar rendek fenntartották a jogot maguknak, hogy igazán nagy kontingenst csak egyedi politikai alku árán állítsanak ki.

A következőkben David Wright (Egyesült Királyság) a württembergi könnyűcsapatokat, Ciro Paoletti (Olaszország) az Itáliai Királyság hadseregét, majd Vladimir Brnardic (Horvátország) a horvát határőrök francia megszállás alatti francia szolgálatát mutatta be. Horvát területeken a határőrcsapatokat francia mintára szervezték át. Két ezred Oroszországban is harcolt 1812-ben, majd egy újabb ezred 1813-ban. Napóleon nem bízott a horvát katonákban, de meg akarta nyerni őket, így egy párizsi parádén a Gárdával együtt szemléltette meg őket. A horvátok megszerették a francia császárt, de ez nagyon sokuk életébe került 1812–1813-ban.

A szekciót két magyar előadás zárta. Jelen sorok írója a császári-királyi hadsereg tábornoki karának magyar tagjait vizsgálta meg. A magyar honos és magyar nemzetiségű tábornokok aránya nagyságrendileg megegyezik az ország területéről kiállított katonák arányával. A legfeltűnőbb jelenség, hogy a délszláv nemzetiségűek kis arányban voltak jelen, amit a határőrcsapatok regularizálásának 18. századi folyamatával magyarázhatunk, mivel csak a század végén értek el tömegével magasabb rangokat a határőr háttérű tisztek, így a korszakban arányuk csak lassan növekedett, a tetőzésük a 19. század második felére tehető.

Réfi Attila előadása Meskó József altábornagy életét mutatta be. A kiváló, szolgálatát huszárként kezdő Meskó a Mária Terézia-rend két keresztjét is elnyerte. Legjelentősebb haditettét 1809-ben vitte végbe, amikor a győri sánctáborba szorult inszurgensek élén kitört, és seregét a francia vonalakon keresztül Komáromba vezette. Katonai pályafutása a drezdai csatában ért véget, amikor a hadvezetés hibájából hadosztályát a franciák túlereje elsöpörte, ő maga pedig sebesülten fogságba esett. Az előadó aláhúzta, hogy a katonai szakirodalom tévesen interpretálja az esetet a hadosztály fegyverletételének, mivel Meskó csak a visszavonulást fedező maroknyi katona élén, végkimerülés közeli állapotban, sebesülten esett fogságba.

A délutáni szekció Xavier Riaud (Franciaország) előadásával kezdődött Napóleon fogászati kezeléseiről és fogászairól, majd Marc Moermann (Belgium) előadása hangzott el a waterlooi csata orvosi ellátásáról. Karl Jakob Skarstein (Norvégia) a mondovi ütközetet mutatta be. Terry Crowdy (Egyesült Királyság) a kémek marengói hadjáratban betöltött szerepéről beszélt, Carlo Giovelliben azonosítva a fontos szerepet játszó híres kémeket. Végül Francesco Saggiorato (Olaszország) a toszkániai Arno département példáján keresztül szemléltette a francia határőrizeti rendszert.

Az utolsó nap első szekcióját Franca Pirola és Maria Sirago (Olaszország) nyitotta Murat, mint nápolyi király és az Egyesült Államok konfliktusának bemutatásával. Az amerikai–nápolyi kereskedelmi kapcsolatfélével már nagyon korán, 1783-ban megtörtént, majd Messina szabad kikötőjén keresztül szépen fejlődött a következő negyed században. Murat 1809-ben a kontinentális zárlat jogcímén amerikai kereskedőhajókat fogatott el Nápoly kikötőiben, amiből diplomáciai konfliktus alakult ki.

A politikum területén maradván Morten Ottosen (Norvégia) Tirol és Norvégia 19. század eleji történetét állította párhuzamba. Tirolt 1805-ben Bajorországhoz csatolták, míg Norvégia 1814-ben svéd fennhatóság alá került. Mindkét esetben fegyveres ellenállás bontakozott ki, amit az új megszállóknak kellett leverni. Tirol esetében azonban a bajor fennhatóság már 1813-ban megszűnt, míg Norvégia 1905-ig svéd uralom alatt maradt.

Christoph Hatscheck (Ausztria) a császári–királyi hadsereg csapatzászlóinak változásait elemezte a francia háborúk időszakában. A zászlókon megjelenő szimbólumok, elsősorban az uralkodócsalád hatalma alatt álló területek címerei szinte minden béke után, illetve az Osztrák Császárság proklamálásakor változtak az 1792-es, 1804-es, 1806-os és 1816-os új zászlóminták kialakításakor.

Rafe Blaufarb (USA) Napóleon korai katonai karrierjéről számolt be a tábornoki kinevezésig, egy rendkívül érdekes szemszögből. Komparatív módszer segítségével öt csoportot állított fel: a hazájukért harcoló – de politikailag passzív, a politikailag aktív, a tapasztalt „profik”, a fiatal tehetségek és a tiszteletbeli tábornokokat. Napóleon – szerinte – a politikailag aktív, egyébként általában rossz katonákat magában foglaló csoportba tartozott. Fő indoka szerint Bonaparte tábornoki kinevezése előtt nem harcolt külső ellenség ellen, csak felkelőkkel szemben. Ez azonban csak részben igaz, mert 1793-ban Toulonban angol és spanyol reguláris csapatok is harcoltak. Az azonban kétségtelen, hogy a korai jakobinus szimpátiája és antiroyalista elkötelezettsége a Direktórium alatt megbízható parancsnokká tette, így elsősorban a politikai bizalom adott lehetőséget az 1796-os kinevezéshez.

Ezt követően Mark Hay (Egyesült Királyság) az Orániai-ház hatalmának hollandiai visszaállítását, a szekció végén Thomas Schuler (Németország) Bajorország és Napóleon viszonyának alakulását mutatta be.

A délutáni szekciót Martin Klöffler (Németország) nyitotta a délnémet területeken 1797–1798-ban végzett térképészeti felmérésekről. Megfelelő minőségű térképek hiányában a bajor kormányzattal megegyezve Ferenc császár elrendelte, hogy készítsék el a terület térképét. A munkálatokat a kiválóan képzett Schmidt vezérőrnagy, tábornoki főnök vezetésével mintegy 30 mérnök tiszt végezte. A szűkös határidő a térképek pontosságát ugyan negatívan befolyásolta, de a józsefi katonai felmérés módszerei alapvetően jól használható, 1:57600-as méretarányú térképeket eredményeztek.

Ezt követően David Hollins (Egyesült Királyság) az osztrák forrásokon keresztül a francia háborúk korának historiográfiai jelenségére, a franciaközpon-túságra, illetve a mai kor szemüvegén át történő vizsgálódás hibáira hívta fel a figyelmet. Két fontos példa köré csoportosította az előadását. A korabeli tüzér-seget Napóleon miatt a francia minta alapján vizsgálják, holott a császári-királyi hadsereg is ugyanazt a Gribeauval-féle rendszert használta, és helyenként több szempontból is hatékonyabb volt a franciáknál. A tábornoki rendszer tekintetében valójában a „hadúr-végrehajtó” viszonyrendszerű Napóleon-Berthier kettős zsákutcát jelentett, az osztrák rendszer, különösen az 1813–1814-es háborúban viszont az általános fejlődés fontos állomását alkotta.

Marian Hochel (Csehország) a cseh kastélyokban található korabeli Napóleonnal kapcsolatos műtárgyak ikonográfiájába nyújtott betekintést.

A szekció magyar előadója, Tóth Ferenc Besse János Károly életútját elemezte a francia közgyűjteményekben fellelt irathagyaték alapján. Az első francia nyelvű magyar irodalomtörténet megalkotója a francia társadalmi integráció új magyar útját mutatta, mivel a korábbi katonai (huszár) háttérrel ellentétben ő a kulturális, tudományos utat választotta. Az ógyallai származású köznemes fiatalon az 1790-es nemzeti mozgalomban vett részt, majd porosz és nápolyi, végül francia szolgálta állt. Decaen tábornok kíséretében több évet töltött Mauritius szigetén, majd tudományos munkákon dolgozott, életének második felében pedig jelentős utakat tett meg – többek között Algériában, Moldvában és a Kaukázuban –, és fontos küldetéseket teljesített.

A konferencia záró előadásában Allon Klebanoff (Izrael) az 1809-es hadjárat zenei történeti érdekességébe nyújtott betekintést. Bécs 1809-es francia bombázásakor három korszakos jelentőségű zeneszerző tartózkodott a városban: Haydn, aki a francia megszállás alatt halt meg, Beethoven, illetve a 12 éves Schubert, aki-nek konviktusbeli szobájához közel egy francia bomba csapódott be.

A szekciók végén a hozzászólások és kérdések révén számos alkalommal érdekes és tanulságos vita bontakozott ki, a konferencia gazdag programját pedig kulturális rendezvények, kirándulások tették még tartalmasabbá.

Nagy-L. István